
ВЯТЧАНІНА С.В.,
старший викладач,
Національний університет
фізичного виховання
і спорту України,
м. Київ

ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У МУЛЬТИНАЦІОНАЛЬНИХ ГРУПАХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Стаття присвячується проблемам адаптації іноземних студентів у мультинаціональних групах підготовчих факультетів для іноземних громадян вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, підготовчий факультет, адаптація, фактори, що впливають на адаптаційні процеси, мотиви учбової діяльності.

Статья посвящается проблемам адаптации иностранных студентов в мультинациональных группах подготовительных факультетов для иностранных граждан высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, подготовительный факультет, адаптация, факторы, влияющие на адаптационные процессы, мотивы учебной деятельности.

The article is devoted to the problems of the foreign students adaptation in multinational groups of preparatory departments for foreign citizens at higher educational establishments of Ukraine.

Key words: higher educational establishment, preparatory department, adaptation, factors affecting adaptation processes, motivation for educational activities.

Одним з важливих аспектів підготовки іноземних громадян на підготовчих відділеннях та факультетах вищих навчальних закладів України їх гармонійна адаптація іноземних громадян як основи майбутнього студентства країни.

Розширення студентської мобільності у ХХІст. ставить перед українськими вищими навчальними закладами нові задачі підготовки іноземних абітурієнтів.

Доведено, що у іноземних студентів закономірно формується адаптаційний синдром [3, С.279-285], зумовлений наступними бар'єрними причинами:

- культурними (різка різниця культурних цінностей),
- соціальними (при одночасній повній заміні звичного оточення),
- комунікативно-лінгвістичними (при недостатньому знанні української мови як засобу спілкування),
- психологічними (з формуванням комплексу надзвичайної відповідальності перед родиною, школою, владою, спонсором тощо) з наступним зривом та порушенням здоров'я.

На підготовчому етапі навчання, коли головним завданням іноземних громадян є засвоєння української мови, складно враховувати етнопсихологічні особливості контингенту та мотиваційні аспекти навчання іноземних громадян. Необхідність урахування етнопсихологічних особливостей контингенту вимагає формування нової інтернаціональної концепції загальної для усіх іноземних абітурієнтів, а також розробки комплексної концепції українських освітніх послуг у вітчизняних ВНЗ різного профілю. Складова частина концепції має бути

спрямована на рішення проблеми адаптації іноземних студентів як до поточного навчального процесу, так і до умов їх життя у новому соціокультурному середовищі за межами їх національних держав [1, Р. 35-43; 2, Р. 145].

Не зважаючи на загальні риси адаптаційних проблем іноземних абітурієнтів для всіх учбових закладів України, стандарти для їх вирішення відсутні, недостатньо розроблені рекомендації з впливу етнопсихологічних особливостей іноземних громадян на формування адаптаційних процесів на першому етапі навчання. Крім того, не розроблені заходи з оптимізації їх адаптаційного синдрому.

Мета дослідження

- провести комплексний аналіз адаптаційних проблем іноземних абітурієнтів в мультинаціональних групах з оцінкою індивідуальних та типових поведінкових реакцій в умовах українського соціокультурного середовища та розробити заходи з оптимізації адаптаційного синдрому на першому етапі навчання на підготовчому відділенні;
- здійснити аналіз особливостей динаміки мотивації навчальної діяльності іноземних студентів в умовах інонаціональної культури ВНЗ а також, визначити проблеми культурного взаємовпливу, в процесі якого у іноземних студентів відбуваються зміни системи мотивів навчальної діяльності, що впливає на їх поведінку.

Дослідження особливостей динаміки мотивації учбової діяльності іноземних студентів в умовах інонаціональної культури проведено і локалізовано в деяких межах на прикладі

підготовчого відділення для іноземних громадян Національного університету фізичного виховання і спорту України (НУФВС України) у взаємодії з представниками домінуючої організації культури (викладачі, адміністрація).

При проведенні дослідження враховано фактор наміру студентів, що стосується майбутньої спеціальності, а саме:

- можливого кар'єрного росту в Україні,
- тимчасове проживання на Україні тільки на момент навчання у ВНЗ з перспективою повернення на батьківщину.

Для виконання поставленої задачі збір первинних емпіричних даних здійснювався методом групового та індивідуального анкетування в очній формі з використанням методики діагностики мотиваційної сфери учбової діяльності А.В. Кравцова [4, С.48-51], модифікований нами відповідно до особливостей контингенту студентів НУФВС України. В основу дослідження покладені методи масового анкетування, узагальнення та інтерпретація наукових даних, теоретичний аналіз і синтез, порівняння та систематизація.

Однією з форм співпраці між країнами є співпраця у галузі освіти. В історії підготовки іноземних студентів особливе місце займає Україна. Перші іноземні студенти на території сучасної України навчалися в Новоросійському (Одеса) університеті у 1865 році. В основному це були болгари, албанці, араби, боснійці. У Радянському Союзі ця історія починається з 1921 року. Після завершення другої світової війни настав новий етап в історії міжнародного обміну студентами. Потенціал вищої освіти був поставлений на служіння активному сприянню у формуванні нової національної інте-

лігенції в країнах народної демократії. В той час Україна надавала допомогу в підготовці кадрів визволенням від колоніальному режиму країнам Азії, Африки і Латинської Америки.

За часи існування Радянського Союзу його навчальними закладами було підготовлено понад 700 тисяч спеціалістів. Обмін студентами набрав великих масштабів. В історії навчання іноземних студентів в Україні спостерігаються певні особливості. У період 1946-2000рр. у вищих, середніх спеціальних та професійно-технічних навчальних закладах нашої країни одержали дипломи понад 100 тисяч іноземних громадян із 130 країн світу. У 1946 році в Україні почали навчатися студенти з Угорщини, Польщі, Болгарії Чехословаччини, Югославії, Румунії, Китаю, Народної демократичної республіки В'єтнам.

У 1956 році Україна почала приймати до навчання студентів із країн, що розвиваються. Серед перших були студенти із Алжиру, Єгипту, Судану, Афганістану, Бірми, Індонезії, Ірану, Іраку, Кіпру, Лівану. У 1964 році в Україні була створена певна система управління роботою з іноземними студентами. У 1978 році державою були прийняті заходи щодо подальшого удосконалення діяльності Української республіканської Ради у справах іноземних студентів. З 1984 р. новий етап підготовки іноземних студентів характеризувався переходом від їх екстенсивного до інтенсивного навчання.

Після розпаду Радянського Союзу інтерес іноземців до навчання в незалежній Україні з кожним роком збільшується.

Одним з важливих напрямів роботи Національного університету фізичного виховання та спорту (НУФВС) України є до вузівська підготовка іноземних громадян для подальшого

навчання у вищому навчальному закладі. В незалежній Україні в НУФВС України робота по підготовці іноземних громадян розпочалася у 1993 році, коли було організовано підготовче відділення для іноземних громадян.

У період 1993 - 2015рр. на підготовчому відділенні навчалися студенти з 40 країн світу, у тому числі:

Ближнього та Дальнього Сходу - Азербайджан, Туркменістан, Грузія, Іран, Ірак, Туреччина, Палестина, Йорданія, Пакистан, Афганістан, Саудівська Аравія, Ізраїль, Китай, В'єтнам, Японія, Об'єднаних Арабських Еміратів, Кіпр, Сирія, Ліван ;

Європи - Польща, Португалія, Хорватія, Греція, Швеція ;

Африки - Алжир, Туніс, Марокко, Гана, Гвінея, Кувейт, Нігерія, Судан, Лівія, Єгипет;

Північної Америки - Сполучені Штати Америки;

Латинської Америки - Венесуела, Колумбія, Перу, Болівія, Маврикій.

На основі аналізу динаміки чисельності студентів з різних країн і в різні навчальні роки ми умовно поділили двадцяти дворічний період роботи підготовчого відділення на два періоди по одинадцять років. Встановлено, що у перший період (1993-2004) на підготовчому відділенні НУФВС України навчалися іноземні студенти з 16 країн світу, у тому числі: Європи (Греція), Латинської Америки (Венесуела, Маврикій), Африки (Алжир, Туніс, Марокко, Єгипет), Ближнього та Дальнього Сходу (Сирія, Іран, Йорданія, Ліван, Палестина, Ізраїль, ОАЕ, Кіпр, Пакистан). Деякі країни були представлені мало чисельними групами іноземних громадян, які бажали навчатися в Україні. Так, за цей період на підготовчому відділенні усього один навчальний рік навчалося по одному студенту з Греції та Маврикія та два

студенти з Пакистану; два навчальні роки проходили навчання 5 студентів з ОАЕ та 6 студентів з Єгипту; чотири навчальні роки здійснювали навчання 5 студентів з Кіпру.

Результати підготовки іноземних громадян підвищили авторитет НУФВС України на міжнародному ринку освіти. Незважаючи на те, що в наступний період (2004-2015) іноземні громадяни з Єгипту, Маврикія, Греції та Об'єднаних Арабських Еміратів не продовжували навчання на підготовчому відділенні для іноземних громадян НУФВС України, на підготовчому відділенні почали навчатися іноземні громадяни з 24-х нових країн (Китай, Японія, В'єтнам, Грузія, Азербайджан, Туркменістан, Туреччина, Афганістан, Ірак, Саудівська Аравія, Лівія, Гана, Гвінея, Судан, Нігерія, Кувейт, Хорватія, Польща, Португалія, Швеція, Колумбія, Болівія, Перу, Об'єднанні Штати Америки), а загальна, кількість іноземних країн, молодь яких готувалася на підготовчому відділенні НУФВС України для вступу у вищі навчальні заклади України, збільшилася більше ніж у двічі і склала в другий період вже 36 іноземних країн.

У період 2004-2015 роки на підготовчому відділенні університету щорічно навчалося від 20 до 90 іноземних громадян (в середньому 45), які в різні роки були представниками від 6 до 14 країн з різних континентів. В цей період (2004-2015) домінують представники Алжиру, Іраку, Ірану, Китаю, Саудівської Аравії, Йорданії, складаючи від загальної кількості учнів в окремі роки відповідно:

Іран	- 32,7% - 56,0 %;
Ірак	- 10,1% - 54,0%;
Алжир	- 15,5% - 48,15%;
Саудівська Аравія	- 16,6% - 35,5%;
Йорданія	- 5,5% - 31,8%;

Кітай - 5,5% - 22,2%.

Як правило, майже кожного навчального року чисельність іноземних учнів з більшості країн складає 1-4 особи, тому укомплектувати мононаціональну групу із співвітчизників практично не можливо (за винятком груп учнів з Алжиру, Іраку, Ірану, Китаю, Саудівської Аравії та Йорданії), які, на жаль, прибувають на навчання неодноразово, тому й більшість груп мультинаціональні.

З метою поліпшення процесу адаптації на підготовчому відділенні НУФВС України проведені дослідження етнопсихологічних, мотиваційних та особистих проблем іноземних учнів в мультинаціональних групах на підготовчому етапі їх навчання [5, С.6-10].

Анкетування виявило наявність адаптаційних складностей у 86% іноземців незалежно від регіональних, національних, релігійних, соціальних, вікових і статевих відмінностей. У 31% іноземних учнів загальні адаптаційні проблеми доповнюються індивідуальними культурно-моральними, ідейними, релігійними та психологічними особливостями.

До основних причин ускладнення адаптаційного процесу та виникнення адаптаційного стресу можна віднести наступні:

- наявність власної мотивації навчання;
- особистий досвід спілкування з представниками іншої культури;
- індивідуальні здібності до вивчення української мови як іноземної.

Складності начального періоду адаптації іноземців на підготовчому відділенні, який триває один навчальний рік, доповнюється в перші п'ять місяців кліматичною, культурною, релігійною, лінгвістичною,

поведінковою і навіть гастрономічною різницею між країною перебування та батьківщиною.

Адаптація – це складний та багатогранний процес і результат встановлення певних відносин між особистістю та соціальним середовищем. У процесі адаптації існують два взаємопов'язаних компонентів: людина та середовище його існування. Специфіка взаємодії особистості і середовища є провідним фактором у визначенні адаптації.

Іноземці, які навчаються в Україні, стикаються з необхідністю адаптуватися до організаційної культури вищого навчального закладу, відбувається процес входження в нову культуру, поступове засвоєння її норм, мотивів, цінностей, зразків поведінки та інших елементів культури. Взаємодія культур є актуальною соціальною, психологічною та педагогічною проблемою. Забезпечення необхідних умов для комфортного ефективного навчання вимагає розуміння механізмів і факторів культурної адаптації до нового соціального середовища.

На адаптаційні процеси впливають різні фактори, в тому числі:

- властивості самих культур ;
- інтенсивність взаємодії культур;
- чисельність представників певної культури в групі іноземних студентів.

Спостерігаються різноманітні види взаємодії груп студентів та взаємовпливу різних культур, носіями яких вони являються. Як правило, взаємодія представників різних культур завжди приводить до змін культурних систем в її окремих елементах.

Деякі іноземні студенти повністю втрачають свою культурну унікальність і самотність, інші, навпаки, зберігають свої культурні особливості і навіть розповсюджують притаманні

їм зразки своєї культури серед представників домінуючої культури ВНЗ, в якому вони навчаються. У будь-якому разі взаємодія представників різних культур завжди приводить до змін культурних систем і її окремих елементів та складових.

Аналіз іноземних і вітчизняних досліджень існуючих проблем мотивації дозволив встановити, що витoki основних напрямів досліджень мотивації в зарубіжній психології беруть початок з теорії Чарльза Дарвіна. Теорія Чарльза Дарвіна стала методологічною основою для розвитку трьох підходів у галузі вивчення мотивів:

- людина розглядається як вища тварина;
- наявність між людиною та твариною загального біологічного коріння;
- наявність внутрішньовидової мінливості.
- Загально визнано виділяють дві характеристики мотивів:
- змістовна характеристика (предметна галузь),
- динамічна сторона (тривалість, інтенсивність).

Основним провідним компонентом, що організує структуру мотивації навчання – спрямованість студента на оволодіння новими засобами дії. Кожен мотив може бути провідним, домінуючим або підпорядкованим. Зв'язки між мотивами учбової діяльності мають діалектичний характер. Соціальні мотиви утворюють сприятливі умови для формування мотивів, пов'язаних зі змістом учбової діяльності. Розвиток і становлення мотивації учбової діяльності залежить від результатів і успіхів цієї діяльності, а також оволодіння відповідних здібностей, підвищення статусу в реальних контактних групах студентів. Можливість управління мотивацією за допомогою різних мето-

дів навчання при організації процесу учбової діяльності сприяє активності студентів в двох аспектах – мотиваційному і операційному.

Психологічні посилення й основа учбової діяльності з точки зору теорії особистісних диспозицій Х.Хекхаузена [6,806с.] пов'язані з:

- поведінкою людини, яка визначається набором стабільних латентних рис (диспозицій), які в психології визначаються як риси особистості і характеру, здібності, установки, ціннісні орієнтації, потреби, мотиви;
- різниця в поведінці людини визначається особливостями прояву рис індивіду.

В діагностиці мотивації особистості останнім часом розвивається новий підхід - нтеракціонізм. Тобто не особистість сама по собі зі своїми рисами і особливостями, не ситуація спонукає людину до певної поведінки, а взаємодія особистості і ситуації, а також суб'єктивне бачення і інтерпретація людиною зовнішнього світу як такого, що має або не має особистого сенсу, є причиною конкретної поведінки. У такому випадку нас цікавить ситуація досягнення, яка має такі критерії:

- в ситуації досягнення від індивіда вимагається досягнення певних результатів, які можна зафіксувати, оцінити, виміряти;
- існує певний стандарт для оцінки поведінки індивіду в даній ситуації;
- вимоги, які пред'являються в ситуації досягнення вимагають певних зусиль, щоб досягти результату.

Мотивація навчання складається з двох напрямів роботи:

- розкриття мотиваційного потенціалу самого процесу навчання;
- розкриття потенціалу особис-

тості.

Під час навчання відбувається культурний взаємовплив, в процесі якого відбувається зміни коректування мотивів навчальної діяльності, що впливає на поведінку студентів.

Серед факторів, що впливають на характер адаптаційних процесів іноземних студентів слід відзначити наступні:

- інтенсивність взаємодії різних культур,
- властивості самих культур,
- чисельність представників іноземних студентів з різних країн у студентській групі,
- мононаціональна чи мультинаціональна група,
- офіційна політика ВНЗ по відношенню до іноземних студентів, тощо.

Безумовно, адаптація іноземних студентів до української дійсності – багатогранний процес, який підлягає керуванню та прискоренню. Аналіз літературних даних [7,160с.], а також результати власних досліджень дозволили узагальнити об'єктивні та суб'єктивні фактори, які впливають на розвиток цього процесу.

До об'єктивних факторів можна віднести:

- наявність національної установки;
- форми між культурної взаємодії;
- ступінь схожості та різниці між національними культурами;
- особливості культури, в якій виховувався студент,
- особливості країни перебування та наскільки господарі країни толерантні до представників іншої культури.

До суб'єктивних факторів відносяться:

- демографічні та індивідуально-

психологічні характеристики особистості (стать, вік, соціальне походження, соціальний стан, а також тенденції прояву соціально-психологічних особливостей іноземних громадян в процесі адаптації);

- мотиваційно-фонові характеристики (установка на одержання вищої освіти в іншій країні, готовність до життєвих змін, наявність підготовчого періоду – знайомство з умовами життя в Україні, з її культурою, історією, системою вищої освіти;
- внутрішньо групові фактори взаємодії студентів один з одним та викладачами шляхом вивчення психологічної атмосфери, соціально-психологічного клімату в навчальній групі та гуртожитку та самовідчуття особистості в навчальній групі;
- педагогічні фактори, нова педагогічна система, організація учбового процесу і система відношень студентів до всіх компонентів цього процесу;
- оцінювання ефективності учбового процесу, система контролю і оцінювання знань;
- мовний бар'єр.

Адаптаційний процес в мультинаціональній групі дуже складний, що пов'язано з різною системою освіти в різних країнах, особливостями мов, релігійними та етнопсихологічними особливостями, різними мотивами одержання освіти, тощо. Результати дослідження дозволили систематизувати усі труднощі адаптаційного процесу та виокремити організаційні, учбові, дидактичні, етнопсихологічні, комунікативні, побутові труднощі. Слід відзначити, що дискримінація за національною ознакою або расові між-національні причини відсутні, що не

впливає на процес адаптації і свідчить про підвищення рівня толерантності в сучасному суспільстві в Україні.

Усі фактори негативного впливу на адаптацію іноземних учнів до нових умов навчання і життя на початковому етапі діють одночасно, тому значно

підвищується роль педагога у визначенні провідних факторів для кожного іноземця з урахуванням етнопсихологічних особливостей контингенту та проведення індивідуального педагогічного супроводу для поліпшення і прискорення адаптаційного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bochner S. *Oersevs students inAustralia* / S.Bochner, P.Wicks//. – Sydney, 2004. –P.35-43.
2. Garey A.T *Colonial Students* / A.T.Garey. – L., 2003. P.145
3. Di Marko N. *Stress and Adaptation in cross – cultural transition* / N Di Marko N.// *Physiological reports*, №35. - 2004. -P. 279-285.
4. Кравцов А.В. Социально-психологическая адаптация студентов к условиям жизни и обучения в России / А.В. Кравцов // *Материалы 22-ой Всероссийской научной конференции молодых ученых и студентов [«Реформы в России и проблемы управления- 2007»]*. – Вып.3.- М.-2007 С.48-51.
5. Вятчаніна С.В. Довузівська підготовка іноземних абітурієнтів з урахуванням етнопсихологічних особливостей контингенту /С.В. Вятчаніна // *Матеріали міжнародної наукової конференції [Актуальні тенденції розвитку світової психологічної та педагогічної практики]*. Львів.- 2014. – С.6-10.
6. Хекхаузен Х. *Мотивация и деятельность* / Хайну Хекхаузен//. – СПб. М.: Питер:Смысл, 2003.-806с.
7. Арсеньев Д.Г., Зиньковский А.В., Иванова М.А. *Социально-психологические проблемы адаптации иностранных студентов*. [Арсеньев Д.Г., Зиньковский А.В., Иванова М.А.]. – СПб. : СПбГПУ, 2003. - 160с.